

մարտում: Զրիստոսին մի օր փրկել է քեփել էր հռչակում: միս օրը մարդ մի այլ ժամանակ երկրորդ Բուդդա ելն: Յամենայն դէպս այժմ դժուար է նրա մասին ճշմարտութիւնը լսել նոր Միքսիքայում ուր քաղմաթիւ առասպելներ են հիտուել նրա անունով: հասնօրէն այդ մարդը խելագարուած մոնուման էր:

Մ ո ն ա ք ո յ ի խ ա դ ա ր ա ն ի հ ա շ իւր: Բիշ մարդ կայ որ Մանուքայի խաղարանի անունը լսած չը լինի: այդ փոքրիկ իշխանութիւնն կենդրոն է նորագոյն քաղաքակրթութեան ամենայն կրքերի եւ յանգանքների: Ամենայն տարի այնտեղ իւրեանց կարողութիւնը տանով են տալիս հարիւրատը մարդիկ եւ ապա յուսարատութիւնից անձնասպան լինում: Դատարանի հաշուից երեւում է որ այս տարի զուտ արդիւնք է տուել 13 միլիոն ֆրանկ: Ամբողջ արդիւնքն 50 միլիոն է եղել: սակայն դրանից ծախսուել են իշխանին տալիք հարկի եւ քաղաքի զուարմութիւնների համար մեծ գումարներ:

Այս ծախքերի մէջ հետաքրքրական է եւ այժմեան ֆրանսիայի համար որոշիչ այն հանգամանքը որ մեծ գումար է նշանակած փարիզու թերթերին իւրեւ կաշառ խաղարանի շուրջը կատարածներն մասին լուելու այսպէս «ֆիզարոն» այդ քանի համար ամսական 3000 ֆրանկ է ստանում: իսկ միս թերթերն աւելի պակաս: կան ամսական 250 ֆրանկ ստացողներ եւս:

Բ ա ր ծ ր կ ը թ ու թ ե ա ն հ ա մ ե մ ա տ ա կ ա ն տ ո կ ո ս ք Գ ե ր մ ա ն ի ա յ ու մ ք ս տ դ աւ ա ն ու թ ե ա ն ց: Գերմանական կայսերութեան մէջ 10,000 քնակչի վրայ 50 քարծրագոյն կրթութեան ուսանող է գալիս: Բողոքական 10,000 քնակչի վրայ գալիս է 55 ուսանող: 10,000 կաթողիկէն 32, ի ս կ 10,000 հրէի ն 333:

Գերմանական 6 մեծ տէրութիւնների մէջ հետեւեալ յարաբերութիւնները կան: Բաւարիայում 10,000 կաթողիկէ վրայ գալիս է 42 ուսանող: 10,000 բողոքականների վրայ 67: 10,000 հրէին 370: Փրուսիայում 10,000 կաթողիկէ վրայ 27 ուսանող է հաշուում: 10,000 բողոքականին 50: իսկ 10,000 հրէին 333: Վիւրտեմբերգում յարաբերութիւններն հետեւեալներն են: 53 կաթողիկէ 93 բողոքական: 590 հրեայ ուսանող ամէն մի 10,000 քնակչին: Բադենում հետեւեալ յարաբերութիւններն են: 41, 86, 417: Հեսսէնում: 50, 67, 333: Սաքսոնիայում 23:

40, 357: Ահա թէ ինչո՞ւ գերմանական գիտութիւնը զրականութիւնն եւ մասնաւոր մասնուր աւելի հրէական է քան տեստոնական:

Ա Ձ Գ Ա Յ Ի Ն.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ.

Ահա լրացաւ երկրորդ տարին այն օրուանից, երբ Սասնոյ ահաւի կոտորածի լուրն աշխարհ գորդեցրից: Բայց ինչ շահեցաւ արդեօք խեղճ հայ ժողովուրդն այդ գորդիւնից: Պատմութեան մէջ անլուր եւ չը տեսնուած գործեր կատարուեցան այս երկու տարուան ընթացքում: Զրիստոնեայ պետութիւնները Սասնոյ կոտորածն ստուգեցին: պարտք համարեցին այդպիսի գազանութիւնների դէմ բողոքելու եւ առիթ եղան հայ սղգի ջնջման բռնկորը դնելուն: Վիշ հարիւր տարի հայը կրել էր թուրքի լուծը եւ արեան մէջ թաթաւելով պահպանել իւր ողորմելի գոյութիւնը: բատրիկութեան մէջ ապրելով արժանաչել էր նա վերջապէս որոշ հաւատարմութեան հըռչակի եւ վարում էր ստրկի կեանք: յանկարծ այդ հաւատարմութիւնը կասկածի տակ ընկաւ առանց հայի մեղքի եւ նա տուժեց հարիւր հազարաւոր զոհերով:

Զրիստոնեայ աշխարհի բոլոր ջանքերը ծնեցին մեռեալ բարենորոգումների որ սկսուեցան տմարդի կոտորածներով եւ վերջանում են ահա երկրի ամայնալով: Այս երկու տարուան ընթացքում շատ խօսուեցաւ եւ գրուեցաւ հայոց մասին, բայց իսկական ճշմարտութիւնը երեւան չեղաւ:

Հայկական խնդրի վերջին ծագմանից մինչեւ մեր օրերը այդ խնդրին մի շատ մօտիկ անձնաւորութիւն հետեւեալն ասաց:

«Հայերին մեղադրում են որ նրանք ապրտամբ են: որ նրանք յեղափոխական շարժումներ են գործում: որ նրանք գործիք են այլ ազգերի, բայց այդ ամէնն եւս սխալ է. հայ-

կական խնդիրը յարուցել է ինքը տաճիկն եւ այժմ՝ կամենում է արեան մէջ խեղդել հային եւ նրա խնդիրը:

Մի կողմը թողնելով այն՝ որ ամենայն ճշշուամբ ընդգիծութիւն է յառաջ բերում ամենայն հալածանք ապստամբութիւն է ծնեցնում պատմական փաստ է, որ 1878 ին տաճիկն ինքն ստեղծեց հայկական խնդիրը: Երբ Բեռլինի վեհաժողովում պիտի վճռուէր արեւելեան քրիստոնէից վիճակը, հայ եպիսկոպոսներ գնացին Եւրոպա, ամենուրեք հայցեցին ազատութիւն հայերի համար եւ տաճիկ կառավարութիւնը շարժեց այդ շարժումը, նա թոյլ տուաւ որ իւր հպատակ եպիսկոպոսներ թողոքեն իւր դէմ, հայոց պատրիարքը հարկաւոր թաղերից թաղկացած թողոքներ հեռագրէ Կ. Պոլսից առ իւր պատուիրակներն: Ոչ այս չափ միայն, երբ այդ բողոքաւոր պատուիրակները յետ դարձան Կ. Պոլիս, նրանց հարցնող անգամ չեղաւ, թէ ո՞ւր էին գնացել և ի՞նչ էին արել: Հաստատ պատմական իրողութիւն է, որ սուլթանը դժգոհ այդ գործից՝ մեծ վեզիրին պատասխանատուութեան կանչեց, որ պատասխանեց, Վեհափառ Տէր, այն ժամանակ պէտք էր մեզ, որ հայերն էլ ազատութիւն ուզէին, որ պէս զի խառնարէինք բոլորների ազատութեան, իսկ այժմ ո՞վ է մեզ ստիպողը բարենորոգումներ մտցնելու, եթէ հարկ լինի հայկական խնդիրը վերացնելու, այդ մեզ համար շատ զիւրիկն է միշտ խոստանալ բարենորոգում և երբեք չըկատարել:

Այժմ ինչպէս երևում է եկել է ջրնջման շրջանը և պէտք է խոստովանել որ տաճիկը մեծ ծարտարութեամբ լրացնում է իւր ծրագիրը, մինչ եւրոպայի քրիստոնեայք միմեանց են վերագրում հայկական խնդրի ծագեցնելը: Հայոց խնդիրը ոչ մի եւրոպական պետութեան խնդիր չէ, նորան ծնել է տաճիկը: Այս ծանրակշիռ փաստաբանութիւնը հերքում է այն սովորական մեղադրանքները, որ բարդութեամբ են մի կողմից հայոց, միւս կողմից եւրոպայի ազգերից մանաւանդ Անգլիացւոց դէմ: Քրիստոնէից կոտորածի պատասխանը Միջին դարերում անշուշտ խաչակրաց արշաւանք կը լինէր. իսկ այժմ այժմ սուլթանը Կ. Պոլսի կոտորածի երկրորդ օրն պարգև է ստանում Եւրոպայից:

Մի Արեւելագէտ եւրոպացի ճիշդ նկատում է այս առթիւ թէ ի՞նչ կանէր միայեալ իսլամութիւնը, եթէ երկրիս մի անկիւնում այն խայտառակութեան ենթարկուէր իսլամութիւնը, որպիսի խայտառակութեան

ենթարկուում է այսօր քրիստոնէութիւնը Հայաստանում: Միթէ յակամայից պիտի խոստովանենք որ իսլամն աւելի բարոյական զօրութիւն ունի, քան ներկայ քրիստոնէութիւնը:

Քաւ և մի լիցի: Հայերս հաւատացող ժողովուրդ ենք և երբ ամենայն օր աղօթելով ասում ենք. «եղիցի՛ն կամք քո», զիտենք որ ՆՈՐԱ կամքը բարի է և բարի էլ կը լինի:

Բայց «մինչև ցերբ Տէր», այս է մեր մարդկային անհամբերութեան արտայայտութիւնը, որ երկու տարի է ի վեր արեւն արտասուքով կրկնում ենք: 1895-ին կոտորածներին այժմ յաջորդում են 1896-ի աւելի սոսկալի կոտորածները, արդէն իսկ սկսուել է երկրորդ կոտորածը, որ անհամար զոհեր է տարել Կ. Պոլսում: Ալիւում, Կեսարիայում և Վանում ամենայն օր նոր նոր կոտորածների լուրեր են ստացուում իսկ մեր աչքերի առաջ մեռնում են տնանկ և հալածական գաղթականները...

Երկիրը քայուքանդ, ժողովուրդը մութուած և ցիր ու ցան, եկեղեցիք այրուած և վանքերը կործանուած, քահանայք ու առաջնորդք սպանուած, պատրիարքն աքսորական և Սուրմակն անգամ գլորուած, ի՞նչ արդեօք սրա վերջը, Տէրն ինքնին միայն զիտէ և սուրբ է Կուրա կամքը. իսկ մենք համոզուած ենք, որ մեզ հետ եղող ճշմարտութիւնը պիտի փրկէ մեր:

ԵԿԵՂԵՑԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ.

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ.

ԳԱՂՏՆԻ ԽՈՐՀՐԳԱԿԱՆ Ա. Ն. ՄԱՍՈՒՍԿԻ ԵՒ ԻՇԽԱՆ Ե. Է ՈՒԽՈՄԱՐՈՒ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ.

Ընդոս 14-ին՝ շաբաթ օրը Վեհափառ Հայրապետ հեռագիր ստացաւ օտար գաւառներէնաց վարչութեան տեսուչ գաղտնի խորհրդական պ. Ա. Ն. Մոստովցի, որ արդէն ժամանել է Թիֆլիզ և յոյս ունի երեքշաբթի կամ չորեքշաբթի ներկայանալ Նորին սուրբ Օծութեան Եջմիածնում: Նոյն օրն հեռագիր ստացաւ և Վրաստանի ու Իմերեթի առաջնորդ բարձր սրբազան Գէորգ արքեպիսկոպոսից, որ բարձրաստիճան հիւրերն այցելութեան գալով Նորին Սրբազնութեան, միասին գնացել են ի տես վանքի մայր եկեղեցու, Ներսիսեան հոգեւոր դպրանոցին և փակուած Գայիանեան ու Յովնանեան դպրոցներին. ապա սրբազան առաջնորդը փոխ այցելութեան գնալով՝ կիրակէ օրուան ճաշի և հրապարակ Պետերբուրգից ժամանած հիւրերին, որոնց սեղանակից պիտի լինին վարչական բարձրաստիճան անձինք և անուանի քաղաքացիք, Պարոն Մոստովցի և իշխան Ուխտամսէին կիրակէ զիշեր Թիֆլիզից ուղևորուելով երկուշաբթի երեկոյեան հանում են Երևան, ուր ընդ առաջ էր ուղարկուած Վեհափառ Կաթողիկոսի կողմից Գեր. Կարապետ եպիսկոպոսը: